

Розділ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 657:517

Вигівська І.М., Макарович В.К.

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФАКТОРИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стабільна робота підприємства насамперед залежить від сталості грошових потоків. У той же час, навіть при розрахунках з постійними і надійними покупцями періодично трапляються непередбачувані затримки платежів за відвантаженою продукцією, товари, роботи, послуги. Для подолання виникнення грошового дефіциту підприємство змушене вдаватися до різних методів фінансування, найбільш ефективним з яких є факторинг. Одним із стримуючих чинників розвитку факторингу в Україні є наявність високих ризиків для фактора і недостатня розробленість та обґрунтованість методів і моделей побудови систем управління ризиками факторингової компанії. У статті удосконалено організаційно-методичні положення економічного аналізу ефективності факторингового бізнесу та методичне забезпечення оцінки внутрішніх ризиків діяльності факторингових компаній задля вибору оптимальних методів управління ризиками та їх негативними наслідками, що дозволяє підвищити ефективність управління факторингової компанії загалом. Застосування вітчизняними факторинговими компаніями наведених пропозицій дозволить підвищити ефективність управління ризиками їх діяльності шляхом прийняття оптимальних управлінських рішень та забезпечить прибутковість факторингового бізнесу.

Ключові слова: ризик, управління, бухгалтерська інформація, експертне оцінювання, експерт, факторинг, факторингова компанія, андеррайтинг, скоринг.

Постановка проблеми. Стабільна робота підприємства насамперед залежить від сталості грошових потоків. У той же час, навіть при розрахунках з постійними і надійними покупцями, періодично трапляються непередбачувані затримки платежів за відвантаженою продукцією, товари, роботи, послуги. Для подолання виникнення грошового дефіциту підприємство змушене вдаватися до різних методів фінансування, найбільш ефективним з яких є факторинг.

Одним із стримуючих чинників розвитку факторингу в Україні є наявність високих ризиків для фактора і недостатня розробленість та обґрунтованість методів і моделей побудови систем управління ризиками факторингової компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку, становлення та вдосконалення факторингу досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: Н.М. Внукова, Н.О. Ішкова, М.Ю. Лаврик, А.О. Приходько, М.І. Трейвіш, М.Д. Чиж та інші. Проведені ними дослідження пов'язані з аналізом специфіки законодавчого регулювання і економічних функцій факторингу, а також з оцінкою ефективності факторингових операцій.

Вагомий внесок у дослідження проблем управління ризиками факторингу зробили такі вчені, як: Є.В. Виноградова [2], Є.А. Єлуфімова [3], Л.М. Кожина [4], А.В. Лебедев [5], Є.В. Семіна [6], А.Н. Шаніна [7]. У цих дослідженнях відзначається високоризиковий характер факторингового бізнесу і пов'язані з цим практичні проблеми ефективної організації і реалізації факторингових операцій.

У той же час питання розробки інструментарію для оцінки і управління ризиками факторингової компанії залишаються недостатньо розкритими.

Недостатнє розкриття досліджуваних питань в економічній літературі, а також їх практична значущість, обумовили необхідність поглибленого дослідження цього питання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка методів, моделей і алгоритмів управління ризиками факторингової компанії.

Вклад основного матеріалу дослідження. Вирішення завдання якісного і кількісного аналізу ризиків факторингу вимагає розробки системи відповідних моделей і методів розрахунку оцінок і показників. При цьому оцінка ризиків може здійснюватись на основі статистичних даних і аналітичних розрахунків, або ж на основі результатів експертного оцінювання.

До методів оцінки ризиків, що використовуються ризик-менеджерами факторингових фірм України можна віднести такі: скоринг, андеррайтинг та метод експертного оцінювання.

© Вигівська Ірина Миколаївна, к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир, тел.: +380(097)6481006, e-mail: vygovskaya_irina@mail.ru

Макарович Вікторія Костянтинівна, старший викладач кафедри обліку і аудиту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, тел.: +38(050)5199489, e-mail: vykorya.makarovich@uzhnu.edu.ua

Як зазначає І.Г. Брітченко [1], під скорингом слід розуміти систему оцінки кредитоспроможності боржника. Ця оцінка базується на числових статистичних методах, які застосовуються на різних етапах взаємовідносин між кредитором і позичальником. За результатами набраних балів скорингова система самостійно пропонує рішення про погодження чи відмову у здійсненні факторингової операції. Здійснюється скоринг за допомогою скорингових моделей, в основі яких лежать статистичні закони. Розрахунок, як правило, проводиться на базі комп'ютерної програми MS Excell. З одного боку, цей підхід простий у виконанні, але з іншого, з великою долею ймовірності можуть виникати помилки та неточності.

Андеррайтинг – це збір та аналіз інформації (перевірка бізнес-репутації покупця, перевірка аффілірованості між клієнтом та дебітором, аналіз фінансового стану дебітора). Проце-

дура андеррайтингу здійснюється на основі аналізу зібраної та задокументованої інформації про позичальника та проведення оцінки платоспроможності, оцінки кредитоспроможності, оцінки достовірності наявних грошових коштів та інших оцінок.

Основною відмінністю андеррайтингу є індивідуальний підхід до кожного потенційного клієнта, тоді як при застосуванні скорингових моделей – уніфікований, заснований на статистичному досвіді. Проблемністю застосування скорингу та андеррайтингу є те, що ці методи взято з банківської системи і вони призначені для оцінки кредитоспроможності потенційного кредитора. Таким чином не враховується специфіка факторингу.

Проведемо компаративний аналіз методів оцінки ризиків, що використовуються факторинговими компаніями України.

Таблиця 1

Компаративний аналіз методів оцінки ризиків, що використовують факторингові компанії України*

Показники	Скоринг	Андеррайтинг	Метод експертного оцінювання
Індивідуальний підхід до клієнта	-	+	+
Необхідність наявності експертів-фахівців	-	+	+
Можливість повної автоматизації процесу тестування	+	-	-
Ймовірність суттєвих помилок і похибок	висока	середня	низька
Ступінь врахування специфіки факторингових операцій	низький	середній	високий
Можливість врахування ідентифікованих ризиків, у т.ч. специфічних	проведення тестування кожного ризику окремо	тестування та оцінка основних параметрів платоспроможності	враховуються всі ідентифіковані ризики, у т.ч. специфічні

* Розроблено авторами

Результати компаративного аналізу дають можливість стверджувати, що метод експертних оцінок містить низку переваг: індивідуальний підхід до клієнта, використання експертної думки спеціалістів; низька ймовірність суттєвих помилок і похибок; високий рівень врахування специфіки факторингових операцій; наявна можливість врахування ідентифікованих ризиків.

Метод експертного оцінювання ризиків факторингу потребує наявності достовірної бухгалтерської інформації та здійснення належних аналітичних процедур. У першу чергу необхідно коректно сформулювати критерії для оцінки ризиків і розробити відповідні методики.

Пропонуємо для оцінки ризиків факторингового бізнесу використовувати концептуальну основу економічного аналізу ефективності факторингового бізнесу та оцінки внутрішніх ризиків діяльності факторингових компаній, розроблену на методиці експертного оцінювання (рис.1).

При використанні методу експертних оцінок розглянемо ідентифікацію ризиків та їх вплив на факторингову угоду зі сторони факторингової компанії.

Нехай до експертної групи входять k експертів. Кожен з експертів оцінює ймовірність настання R_j ризику для i -ої ком-

панії. Тобто, для кожного j -го ризику розглянемо вектор

$$(P_1^{(i)}(R_j), P_2^{(i)}(R_j), \dots, P_k^{(i)}(R_j)), \quad (1)$$

де $P_s^{(i)}(R_j)$ – виражає ймовірність настання j -го ризику для i -ої компанії, яка оцінена S -овим експертом ($i = \overline{1, N}, j = \overline{1, m}, s = \overline{1, k}$).

Ймовірність настання j -го ризику для i -ої компанії можемо визначити як усереднене зна-

чення всіх оцінок експертів для ризику, який розглядаємо:

$$P^{(i)}(R_j) = \frac{\sum_{s=1}^k P_s^{(i)}(R_j)}{k}, \quad (2)$$

або ж як середнє значення песимістичної та оптимістичної оцінки ймовірності настання j -го ризику для i -ої компанії:

$$P^{(i)}(R_j) = \frac{\min_{1 \leq s \leq k} P_s^{(i)}(R_j) + \max_{1 \leq s \leq k} P_s^{(i)}(R_j)}{2}, \quad (3)$$

де $0 \leq P^{(i)}(R_j) \leq 1$.

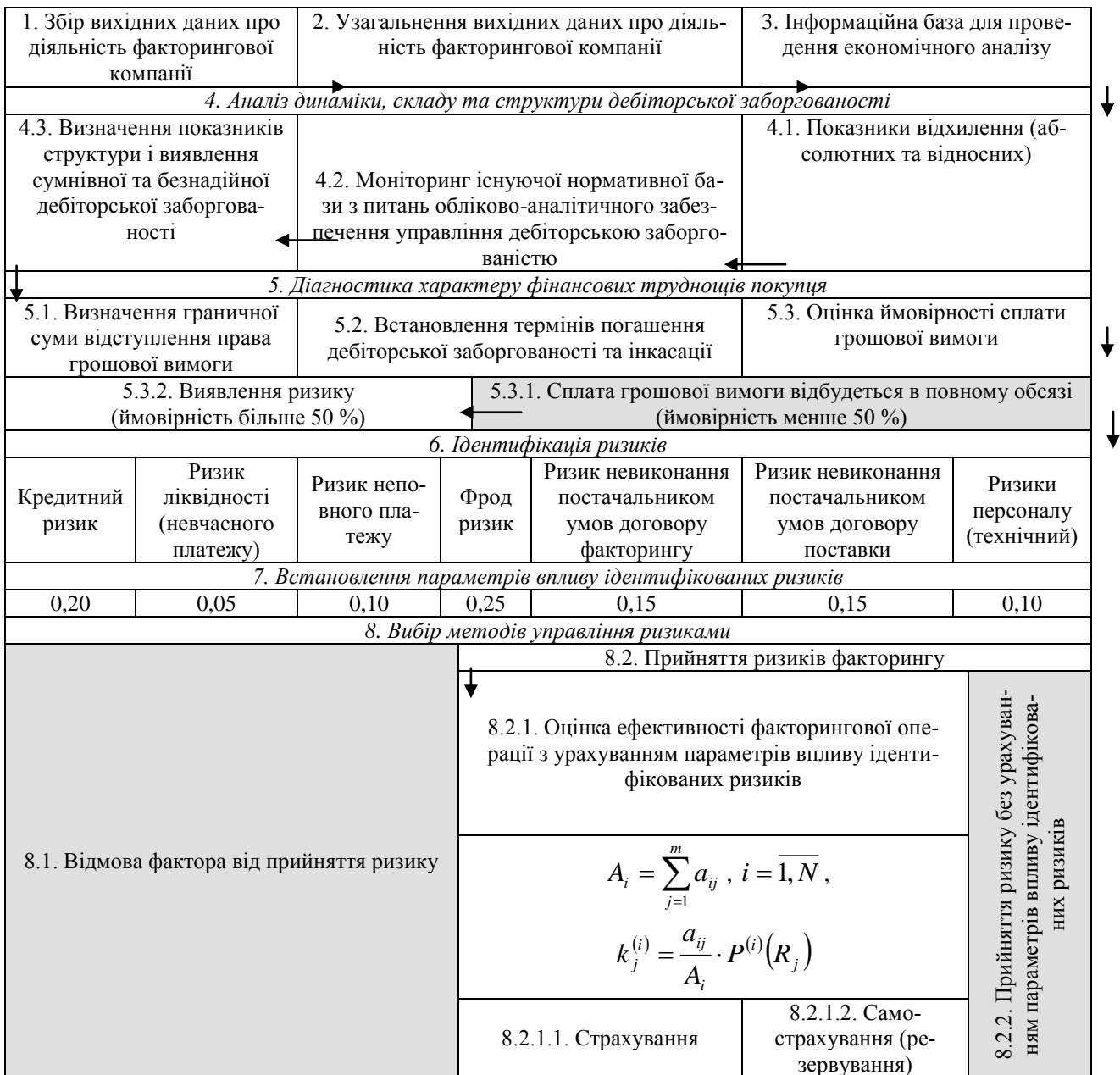

Рис. 1. Концептуальна основа економічного аналізу ефективності факторингового бізнесу та оцінки внутрішніх ризиків діяльності факторингових компаній*

* Авторська розробка Макарович В.К.

Для визначення втрат i -ої компанії від дії R_j ризику введемо поняття a_{ij} факторингової

угоди, що визначає рівень впливу ризику на результат угоди факторингу.

Таблиця 1

Матриця втрат i -ої факторингової компанії від впливу R_j ризику*

Клієнт \ Ризик	R_1	R_2	...	R_m	Σ
I компанія	a_{11}	a_{12}	...	a_{1m}	A_1
II компанія	a_{21}	a_{22}	...	a_{2m}	A_2
...
N компанія	a_{N1}	a_{N2}	...	a_{Nm}	A_N

* Авторська розробка Макарович В.К.

Де a_{ij} ($i = \overline{1, N}, j = \overline{1, m}$) – втрати факторингової компанії при настанні ризику R_j для i -ої компанії.

$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{A_i}$ ($i = \overline{1, N}, j = \overline{1, m}$) – частка j -го ризику для i -ої компанії, для якої виконується умова $0 \leq x_{ij} \leq 1$.

A_i сумарні втрати i -ої компанії при настанні всіх ризиків.

$$A_i = \sum_{j=1}^m a_{ij}, \quad i = \overline{1, N}. \quad (4)$$

Нехай $V^{(i)}$ вартість операцій з i -ою компанією. Тоді втрати (збитки) факторингової компанії залежать від вартості операцій з i -ою компанією, тобто a_{ij} є функцією від $V^{(i)}$, що можемо записати як $a_{ij} = a_{ij}(V^{(i)})$.

Коефіцієнт j -го ризику для i -ої компанії визначимо:

$$k_j^{(i)} = \frac{a_{ij}}{A_i} \cdot P^{(i)}(R_j). \quad (5)$$

Згідно зі значенням коефіцієнта можемо проранжувати зону настання ризику при здійсненні факторингової операції факторинговою компанією.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах непевного та нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовища вкрай необхідно розробити та застосовувати методику ідентифікації та прорахунку ризиків для оптимального та ефективного управління ризиками у факторингових компаніях. На сьогодні факторинговими компаніями застосовуються методики, взяті та адаптовані з банківського середовища. Вони розроблені для тестування можливості видачі кредитних коштів потенційним клієнтам. Тобто, методики не враховують специфічних ризиків, притаманних факторинговим операціям. Застосування вітчизняними факторинговими компаніями зазначених пропозицій дозволить підвищити ефективність управління ризиками їх діяльності шляхом прийняття оптимальних управлінських рішень та забезпечить прибутковість факторингового бізнесу.

Невирішеним питанням залишається розробка спеціального програмного забезпечення, що дозволить автоматизувати та максимально пришвидшити процес ідентифікації ризиків та визначення оптимальних алгоритмів дій ризик-менеджерів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брітченко І.Г. Особливості використання скорингових систем у банківському кредитуванні фізичних осіб / І.Г. Брітченко, О.М. Момот // Фінанси, облік і аудит: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВН «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; відп. ред. А.М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2011. – Вип. 17. – С. 31–37.
2. Виноградова Е.В. Многокритериальные модели оптимизации факторинговых портфель: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.13 / Е.В. Виноградова. – М., 2010. – 158 с.

3. Елуфимова Е.А. Развитие рынка факторинга в условиях финансового кризиса и возросших рисков / Е.А. Елуфимова, Т.М. Илюхина; рец. Р.Б. Неврузова // Аудит и финансовый анализ. – 2009. – № 5. – С. 366–369.
4. Кожина Л.М. Снижения риска выполнения факторинговых операций: дис. кандидата экономических наук: 08.00.10/ Л.М. Кожина. – Место защиты: Государственный университет управления.– Москва, 2008. – 150 с.
5. Лебедев А.В. Оценка рисков хозяйствующих субъектов при факторинговых операциях: дис. к.е.н.: 08.00.05 /А.В. Лебедев. – Орел, 2005. – 160 с.
6. Семина Е.В. Методы и модели управления рисками факторинговой компании: дис. кандидата экономических наук: 08.00.13 / Е.В. Семина. – М., 2015. – 173 с.
7. Шанина А.Н. Управление рисками факторингового бизнеса в России : автореф. дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.10 / А.Н. Шанина; Место защиты: С.-Петерб. гос. ун-т экономики и финансов.– Санкт-Петербург, 2010.– 22 с.

REFERENCES

1. Britchenko I. H. & Momot O. M. (2011). *Osoblyvosti vykorystannia skorynhovykh system u bankivs'komu kredy-tuvanni fizychnykh osib [Peculiarities of using scoring systems in the bank retail lending]*. Finansy, oblik i audyt: zb. nauk. prats' / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana" ; Moroz A. M. (Ed.). Kyiv: KNEU, Issue 17 [in Ukrainian].
2. Vinogradova E.V. (2010). *Mnogokriterial'nye modeli optimizacii faktoringovyh portfelej [Multicriterial optimization model factoring portfolios.]*. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
3. Elufimova E.A. & Iljuhina E. A. (2009). *Razvitie rynka faktoringa v uslovijah finansovogo krizisa i vozrosshih riskov [The development of factoring market under the conditions of financial crisis and increased risks]*. *Audit i finansovyj analiz – Audit and Financial Analysis*, 5, 366-369 [in Russian].
4. Kozhina L.M. (2008). *Snizhenija riska vypolnenija faktoringovyh operacij [Reduction of the risk of performing factoring operations]*. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
5. Lebedev A. V. (2005). *Ocenka riskov hozjajstvujushhiih subyektov pri faktoringovyh operacijah [Risk assessment of business entities doing factoring transactions]*. *Candidate's thesis*. Orel. [in Russian].
6. Semina E.V. (2015). *Metody i modeli upravlenija riskami faktoringovoj kompanii [Methods and models of risk management of factoring companies]*. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
7. Shanina A.N. (2010). *Upravlenie riskami faktoringovogo biznesa v Rossii [Risk management of factoring business in Russia]*. *Candidate's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].

Одержано 05.09.2015 р.